

URSZULA ZALEWSKA

MYŚLICIEL WSZECHSTRONNY

Myśl i życie. O humanizmie polskim Władysława M. Kozłowskiego. Opracowanie zbiorowe (pod red. B. Andrzejewskiego). Poznań 1986, 262 s.

W 1985 roku minęła 50 rocznica śmierci Władysława Mieczysława Kozłowskiego — polskiego uczonego i działacza społeczno-politycznego. Okazja ta stała się przyczyną powstania książki, której celem jest *Zwrócenie uwagi na doniosłość historyczną a zarazem aktualność, na pewną ponadczasowość postaci myśliciela (...)* Książka ta ma ponadto wykazać *zadziwiającą i wręcz „renesansową” wszechstronność Kozłowskiego* (s. 5).

W. Kozłowski urodził się w 1858 roku w Kijowie. Studiował na Uniwersytecie Kijowskim na wydziale lekarskim. W latach 1880—1889 przebywał, skazany za nielegalną działalność wywolenczą, na zesłaniu na Sybirze. W 1890 roku uzyskał doktorat z botaniki i rozpoczął pracę jako asystent na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1896 roku wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie zajmował się badaniami historycznymi. W 1899 roku uzyskał w Krakowie doktorat z filozofii, a w rok później przedstawił pracę habilitacyjną pt. *Psychologiczne źródła niektórych zasadniczych praw przyrody*. Jednakże ze względu na przeszłość polityczną nie uzyskał prawa wykładania w Polsce i wyjechał z kraju. Wykładał m. in. w Brukseli, Genewie i w Paryżu. W 1905 roku powrócił do kraju i osiedlił się w Warszawie, gdzie pracował naukowo oraz brał udział w organizowaniu życia społecznego. Jest m. in. współtwórcą Towarzystwa Kursów Naukowych (późniejszej Wolnej Wszechnicy Polskiej), Towarzystwa Miłośników Historii a także założycielem Towarzystwa Miłośników Literatury. W 1915 roku m. in. za sprawą Kozłowskiego powstał Polski Instytut Pedagogiczny. Organizował nawet kursy dla nauczycieli. W latach 1912—1915 wydaje pismo „Myśl i Życie”, w którym popularyzował pragmatyzm. Za pracę o pragmatyzmie — w konkursie Paryskiej Akademii Nauk Moralnych i Politycznych — zdobył Grand Prix. W latach 1901—1934 uczestniczył aktywnie w Międzynarodowych Kongresach Fi-

lozoficznych. Po I wojnie światowej objął Katedrę Teorii i Metodologii Nauk Przyrodniczych i Humanistycznych na uniwersytecie w Poznaniu, gdzie założył m. in. Poznańskie Towarzystwo Filozoficzne, którego był pierwszym prezesem. Na szczególną uwagę zasługuje wieloletnia działalność Kozłowskiego zmierzająca do zbliżenia polsko-czechosłowackiego na płaszczyźnie naukowej, kulturalnej i politycznej, której ukoronowaniem było założone przez niego w 1923 roku Towarzystwo Polsko-Czechosłowackie. Kozłowski zmarł w 1931 roku w Konstancinie.

Przedstawiając sylwetkę Kozłowskiego należy, moim zdaniem, zwrócić uwagę na dwie rzeczy. Był uczonym uprawiającym różnorodne dziedziny wiedzy. Zajmował się filozofią, socjologią, logiką, historią, astronomią, pedagogiką, psychologią. Twórczość naukowa nie wyczerpuje zakresu jego działalności. Jego życie jest przykładem łączenia aktywności myślicielskiej z aktywnym uczestnictwem w życiu społecznym poprzez działalność organizacyjną, polityczną, pedagogiczną i popularyzatorską.

Omawiana praca, będąca zbiorem artykułów prezentujących różne dziedziny twórczości Kozłowskiego, pozwala zapoznać się z wszechstronną działalnością polskiego myśliciela. Książka zawiera rozprawy następujących autorów: Bolesław Andrzejewski (*Władysław Mieczysław Kozłowski*), Krzysztof Łastowski (*Struktura i zadania biologii. Biologiczny przyczynek do koncepcji W. M. Kozłowskiego 'nauki i filozofii'*), Marian M. Drozdowski (*Polacy w Ameryce w badaniach prof. Władysława Mieczysława Kozłowskiego*), Anna Brzezińska (*Żywotność myśli psychologicznej i pedagogicznej Władysława Mieczysława Kozłowskiego*), Paweł Z e i d l e r (*Logika i metodologia nauk w ujęciu Władysława Mieczysława Kozłowskiego*), Bolesław Andrzejewski (*Filozofia Władysława M. Kozłowskiego. „Humanizm polski”*), Jacek L e o ó n s k i (*Miejsce Władysława M. Kozłowskiego w socjologii*), Jerzy K o z e ó n s k i (*Władysław M. Kozłowski a zbliżenie polsko-czechosłowackie*). Omówię tylko artykuły poruszające zagadnienia z zakresu nauk filozoficznych.

Artykuł Krzysztofa Łastowskiego omawia główne kierunki badań biologicznych uczonego, tj. zagadnienia metodologiczne, filozoficzno-biologiczne i badania empiryczne. Staranna analiza poglądów K o z ł o w s k i e g o na system wiedzy naukowej stanowi niewątpliwie zaletę rozprawy. Łastowski zwraca uwagę na specyfikę ujęcia biologii, jej celu, struktury a zwłaszcza na związek wiedzy biologicznej z wiedzą filozoficzną. Właśnie na te idee filozoficzno-biologiczne chciałabym zwrócić uwagę. Kozłowski zostaje przedstawiony jako:

1. Zwolennik koncepcji jedności materialnej świata.

2. Krytyk wszelkich teorii próbujących tłumaczyć zjawiska przyrodnicze w sposób metafizyczny.
3. Twórca doceniający doniosłą funkcję idei filozoficznych w rozwoju nauk szczegółowych.

Anna Brzezińska w swoim artykule przedstawia kolejno: działalność pedagogiczną i oświatową Kozłowskiego, źródła jego poglądów psychologicznych i pedagogicznych oraz dokonuje *rekonstrukcji poglądów W. M. Kozłowskiego na to, kim jest człowiek, ku czemu dąży, jakie czynniki wyznaczają jego postępowanie, jak go kształcić* (s. 71). Analiza poglądów myśliciela jest skromna i nie stanowi najważniejszej części tej pracy. Punkt ciężkości przesunięty został, moim zdaniem słusznie, na ukazanie zgodności poglądów Kozłowskiego z jego działalnością praktyczną, na ukazanie współbrzmienia myśli i życia. Człowiek w tej koncepcji jest jednością trzech sfer: uczucia, woli i intelektu. Pełnię człowieczeństwa można osiągnąć poprzez jednoczesny rozwój tych wszystkich sfer. Istotą człowieka jest świadome działanie i właśnie w nim następuje ostateczna realizacja dążeń i powinności. Chociaż ideałem dla Kozłowskiego jest człowiek kształcący się i realizujący własne możliwości, to samodoskonalenie nie jest ostatecznym celem jednostki. Jest nim działalność społeczna zmierzająca do realizacji ideału społecznego, który z kolei zapewniałby optymalne warunki dla wszechstronnego rozwoju jednostek. Życie Władysława Kozłowskiego było ciągłą realizacją tego ideału.

Artykuł Pawła Z e i d l e r a stanowi dobrą analizę poglądów logiczno-metodologicznych polskiego uczonego. Autor skupia swą uwagę przede wszystkim na zagadnieniu metodologicznych i filozoficznych podstaw wiedzy naukowej oraz na klasyfikacji nauk, którą uważa za metodologiczne osiągnięcie Kozłowskiego. Zaletą pracy jest przedstawienie różnorodnych źródeł i inspiracji filozoficznych prezentowanych rozważań Kozłowskiego.

Kolejna rozprawa, autorstwa Bolesława Andrzejewskiego, poświęcona jest filozofii a ściślej wybranym zagadnieniom filozofii Władysława Kozłowskiego. Charakterystykę poglądów rozpoczyna autor od przedstawienia obecności kantyizmu w filozofii polskiego myśliciela, ponieważ jak zauważa *kantyizm stanowi nie przewodnią i rys charakterystyczny całej, z wyjątkiem jedynie prób najwcześniejszych, filozofii Kozłowskiego* (s. 99). Andrzejewski omawia następnie zapatrywania filozofa na sztukę i na zagadnienia etyczne. Omówienie tej ostatniej problematyki jest, moim zdaniem, zbyt krótkie i powierzchowne i pozostawia uczucie niedosytu. Ostatnia część rozprawy, stanowiąca pewne podsumowanie problematyki poruszanej wcześniej, traktuje o teorii prawdy.

Ze względu na rolę, jaką przypisuje Kozłowski filozofii chcia-

łam krótko przedstawić tę koncepcję. Przyjmuje ona istnienie trzech prawd: prawdy intelektu, prawdy uczucia i prawdy woli. Celem poznania jest prawda poznania, która zapewnia właściwe rozumienie świata, a która polega na harmonii pomiędzy umysłem poznającym a rzeczywistością na drodze poznania. Prawdę uczucia (sztuki) określa Kozłowski jako harmonię podmiotu z rzeczywistością poprzez uczucie. Prawda ta nie odzwierciedla rzeczywistości już istniejącej, lecz tworzy nową i lepszą. Trzecia prawda — prawda czynu (woli) polega na harmonii pomiędzy ideałem działania a jego realizacją w rzeczywistości. Filozofia jest tą jedyną dziedziną, która obejmuje zakresem wszystkie zagadnienia należące do tych różnych sfer życia ludzkiego, a prawda filozoficzna je-st syntezą wszystkich trzech prawd.

Spuściznę socjologiczną Kozłowskiego i jej pozycję w socjologii polskiej analizuje Jacek Leoński. Autor przedstawia jego zapamiętania na zagadnienia narodu, państwa, roli jednostki w społeczeństwie oraz związki teoretyczne tej koncepcji z pragmatyzmem społecznym i socjologią humanistyczną. Leoński stwierdza na początku artykułu, że *Twórczość socjologiczna W. M. Kozłowskiego jest prawie zupełnie nieznaną* (s. 109). Tym bardziej szkoda, że artykuł nie zawiera dokładniejszych analiz, a właściwie tylko sygnalizuje poszczególne problemy.

Recenzowana praca nie dostarczyła szczegółowych i wyczerpujących analiz twórczości Kozłowskiego, ale pomimo tego jest pozycją cenną — z kilku powodów. Monografia stanowi przystępną prezentację w miarę całościowego, różnorodnego dorobku znakomitego polskiego filozofa, uczonego i działacza. Czytelnik ma okazję zapoznać się nie tylko z jego twórczością teoretyczną ale także z jego działalnością praktyczną na rzecz społeczeństwa. Niewątpliwą zaletą pracy jest załączony wybór pism Kozłowskiego. Dodatkowym walorem jest też dokładna bibliografia zawierająca: prace oryginalne (716 pozycji), przekłady, wykaz redagowanych przez Kozłowskiego czasopism i wydawnictw seryjnych oraz literaturę poświęconą Kozłowskiemu (212 pozycji). Zamieszczone ilustracje stanowią jeszcze jedną atrakcję tej książki.